

Ahol a Csillag megáll

(Szabó Ferenc, Pálfa, 1942)

Az én anyám Pinkula Teréz Hőgyészen született. Nagyapám, Pinkula János az ottani Apponyinak¹ volt a kertésze, nem is nagyon tudott magyarul. Alig értettük meg egymást. Azt nem tudom, honnan és mikor kerültek őseim Hőgyészre,² de azt tudom, hogyan kerültek onnan Pálfára.

Amit most mondok, azt mesélésekből ismerem: Apponyi Károly³ kilencszázhuszonnyolcban építtette a pálfai kastélyt. Elkérte Hőgyészről nagyapámat, hogy csinálja meg a kastély kertjét. Akkor már nagyapámnak volt négy lánya, tizenvalahány évesek. Mire elkészült a kert, a lányok férjhez mentek. Kati néném cselédhez, Annus néném csiráshoz; a másik paraszthoz. A legfiatalabb húga – mondjam azt? – egy semmit érő emberhez. (Az a malomban dolgozott, munkásőr is volt. Egyszer azt mondta neki a parancsnoka: „Gyula bácsi, maga már minden volt, csak akasztott ember nem!” „Téved, őrnagy elvtárs”, mondta neki a sógor bácsi, „mert én már az is voltam”. Tényleg fölakasztotta magát egyszer. A nagynéném nem rohant, amikor megtudta, hogy megmentse az ura életét. „Ha megkötötte, oldozza is ki!” Ő bizony nem vágja le. Akkor még élt a sógor bácsi édesanyja, ő nem bírta volna levágni a fiát, csak kiabált kétségbeesve segítségért. A főmolnár velük szemben lakott. Odafutott hozzá is. Éppen szállítottak neki valamit. „Mindjárt megyek, mama – szólta le a kocsiról –, csak fölhordom még ezt a kukoricát.” Szerencsére az egyik utcabeli meghallotta a jajveszékelést, ő szaladt, és vágta le a sógor bácsit. A nagynéném aztán élete végéig kitartott mellette.)

Pálfán született még egy lánya nagyapámnak. Visszament Hőgyészre, és kérte: nem maradhatna inkább Pálfán? Maradhatott. Ötvenkettőben halt meg. Negyvenötben ő is kapott valamennyi földet itten. Az egyik lányának a férje eltűnt a háborúban, azzal maradt együtt.

Nagyanyám, szegény, öregkorára elvesztette szellemi képességeit; előfordult, hogy én vigyáztam rá. (Úgy tudom, nem volt nagy szerelem nagyapám és nagyanyám között. Nagyon fiatalon meghalt dédanyám és nagyanyám a házasságba menekült a mostohája elől. De azért szépen elváltak nagyapámmal.)

GUTAI ISTVÁN (1950) író, a paksi városi könyvtár nyugalmazott igazgatója. Legutóbbi kötete: *Kocsikerék a nyakcsigolyán* (Pro Pannonia, 2018).

Egyszer elmentem anyámmal a hőgyészi rokonokat meglátogatni. Úgy tizenhat éves lehettem akkor. Két unokatestvéremmel sétáltunk a főutcán. (Ők tudták, hogy egy szó nem sok, annyit se beszélek németül. Anyánk nem tanított meg bennünket, ezt később sokszor fölhánytorgattuk neki. A háború alatt persze nem volt tanácsos németül megszólalni.) Jött szembe velünk egy nagyon szép sváb leány. Az unokabátyáim fölbiztattak, mit mondjak neki németül. Én szót fogadtam. Akkora pofont kaptam érte, hogy megláttam hirtelen a csillagos eget, pedig még csak délután volt. Az unokatestvérek aztán jót röhögve fölvilágosítottak, mit mondtam: „Gyere velem t...ni!”

Többet nem mentem el hozzájuk. Édesanyám még egyszer elment, de ő is rájött, hogy nem viselkednek vele úgy, ahogy kellett volna.

Apai nagyapámat Farkas Jánosnak hívták, nagyanyámat Szabó Erzsébetnek. Úgy lett hét gyerekük, hogy nem esküdtek meg. Nagyapám már nős volt, amikor megismerkedtek nagyanyámmal. Nem tudott törvényesen elválni nagydorogi feleségétől, mert nem tudta megfizetni a válópórt. Így apám a Szabó nevet kapta, de Pálfán mindenki Farkas Ferinek hívta. Farkas János csikós volt a gróf ménésénél. (Egyik nagybátyám meg csikósgyerek.) A Cece meg Pálfa közötti nagyon szép mező volt a csikók legelője. Apponyi gróf nagyon szerette a lovakat, állítólag szép lovai voltak.

Pista nagybátyámat nem ismertem. Azt mondják, nagyon szép, de tüdőbeteg szerelme volt. Akkor is elvette. Mind a ketten fiatalon meghaltak tüdőbajban. Másik nagybátyám Pesten lakott, művezető volt egy olyan üzemben, ahol a lúgot készítették a szappanfőzéshez. Egyszer robbanás történt, már senkinek sem lett volna szabad bemenni az épületbe, de ő mégis beszaladt: nem maradt-e benn valamelyik embere. Ő halt meg; tüdejét összemarta a lúg. Lányai nem tartották velünk a kapcsolatot.

Pali nagybátyám bikás volt a faluban. Egyszer megitták rézelejével. [A pálinkafőzés közben keletkező, metilalkoholt tartalmazó mérgező előpárlat.] A bikaház nem volt messze a pálinkafőzőtől, már majdnem hazaért, amikor összeesett. Meggyulladt benne a pálinka. Mire reggel megtalálták, összeégett az egész belső része. Harminchét vagy harminckilenc éves volt, nem akarok hazudni.

Egyik apai nagynéném a szomszédunkban lakott. Neki is hat vagy hét családjá volt. Náluk is gyakran járt a végrehajtó, egyszer a padláson kutakodott. Nagynéném fölshólt neki: „Jöjjön már le, mert indulnom kellene a gyerekekkel az orvoshoz!” „Mindjárt végzek”, hallotta a magasból. Nagynéném várt egy kicsit, aztán elfogyott a türelme. „Megmondtam!”, kiáltott föl, és rázárta a végrehajtóra a padlásajtót. (Ott fönn lehetett úgy harminc-negyven fok meleg.) Akkor engedte ki, amikor hazajöttek.

A végrehajtó följelentette, a tárgyaláson a bíró megfeddte nagynénémét: „Asszonyom, megbüntetem magát kihágásért.” „Miket beszél maga?!” – kiáltotta vérig sértve a nagynéni, és a bírót elhordta mindennek. „Vegye tudomásul: nem hágtam én a férjemen kívül senki mással!”

Negyvenöt előtt cselédlakásban éltünk, ott születtem. Nincstelen cselédeknek hívtak bennünket is. A hosszú cselédház nem messze a kastélytól épült, minden lakásnak külön bejárata volt. A mi lakásunk konyhából, két padlós szobából, kamrából állt. A ház alá pincét is építettek, és minden családnak elkerítették a részét. A háborút is ott vészeltük át.

Édesapám nagyon értett a tehenekhez. Amióta kimaradt az iskolából (négy osztályt végzett) azokkal foglalkozott. Első csirás⁴ volt. A csirások (heten vagy nyolcan voltak), úgy hajnali négy körül kezdtek dolgozni. Legelőször kiszedték a trágyát a tehenek alól. Utána adtak nekik silót. Arra mindig szoktak egy kis abrakot (árpát, kukoricadarát) tenni. Akkor még nem volt táp. Amikor azt megették a tehenek, szénát tettek eléjük, és nekiálltak fejni. Akkor még nem volt fejőgép, kézzel fejtek. Egy csirásnak tíz tehenet kellett megfejnie. Utána a vakaróval megtisztították az állatokat. A grófnál nem legeltették napközben a teheneket, azok egész nap az istállóban álltak. Este aztán újra hozzáfogtak az etetéshez, a fejéshez. Estére se mentek haza. Akkor nem tudtak volna eleget pihenni. Volt ott hálólhelyük.

Apám a földosztás után egyéni gazda lett.⁵ Az uradalmi istállóból bontási engedélyt is kaptunk. A gróf kertjét is fölosztották, abból jutott nekünk is telek. Egyszobás házunk lett, abban éltünk heten. Betett apám az istállóba egy régi faágyat, a szalmazsákba szalmát, pokróccal letakartam, bevonulásomig télen, nyáron ott aludtam. Akkor jutottam *be*, amikor a nővéreim férjhez mentek. (Egy másik szoba közben már oda lett ragasztva a másikhoz, de arra már nem futotta, hogy *be* is legyen pucolva, meg ajtó, ablak legyen rajtra. Azokat akkor csináltam meg, amikor nősültem. Az „új” szobába költözünk *be* a feleségemmel.)

Az idősebb sógorom Derecskéről került Györkönybe, onnan meg Pálfára. Árva fiú és kocsis volt az állami gazdaság majorjában, a nővérem is oda ment a végrehajtók elöl, és szakács lett. A másik nővérem a tanácsházán dolgozott, ott ismerkedett meg a leendő férjével, aki a Balaton környékéről származott. Simontornyára és pálfai falufelőlősnak nevezték ki. A húgom Pálfán ment férjhez, ők annyira kevés földön gazdálkodtak, amennyiből nem lehetett megélni. Elmentek Simontornyára, mind a ketten a börgyárban dolgoztak. Harmadik nővérem férje a fia ballagásáról ment éppen haza, amikor egy részeg motoros, pontosan az utcaajtajuk előtt elütötte. Másnap meghalt.

Az első lovunk Sári volt, egy otromba állat. Amikor apám megkapta a földeket, nem jutott másokra pénz. Utána két nagyon szép pej lett: Kесе meg Minecska. (Nem tudom, mit jelent a neve.) Mind a kettő kanca. Minecska nem fogta a fedeztetést, Kесе igen. Csikóját apám elnevezte Benesnek. Amikor ezt megtudták a tanácsházán, behívták apámat és megmondták neki: „Ilyen nevű ló nincs!” Akkor átnevezte Palkónak. Kesét meg Minecskát nemsokára eladta, a Csillagot és a Lenkét hagyta meg.

Tizenkét évesen szántottam életemben először. Amikor hazaértem az iskolából, apám ezzel fogadott: „Fiam, kiborozdútam Almásba.” (Ami azt jelentette, hogy fordult egyet a lovakkal meg az ekével, kijelölte a szántani való területet.)

Holnap, ha megjössz az iskolából, menjél el szántani!” Megijedtem: „Apám, azt se tudom, melyik a mi földünk!” „Ne törődj vele, fiam! Ott van, ahol a Csillag megáll.”

(Apám közel két méter magas, százegy-két kilós, türelmes természetű ember volt. Egyetlen egyszer kaptam ki tőle, de azt nem felejttem el, amíg élek. Amikor rám bízta az etetést. Kivezettem a két tehenet meg az öt lovat – a téesz előtt annyi volt! – az istállóból, és megittattam valamennyit. Az etetésre már nem maradt idő, mert vártak a haverok! Azután történt a felelősségre vonás.

Volt egy ellensége a faluban, aki megszurta valamelyik bálban. Apám elkapta a grabancát, és belelógatta a kútba. „Ha még egyszer megpróbálsz, beledoblak!”

Milyen az élet! A fia a legjobb barátom lett, a lánya pedig a húgomnak a legjobb barátnője.)

Elég az hozzá: apám föltette az ekét meg a taligát, másnap délután befogtam a lovakat, tudtam, hogyan kell. Minden reggel segítettem apámnak a befogásnál, az nem volt újdonság. Csillag tényleg tudta, hol a földünk. Ott, ahol megállt, kifogtam a lovakat, és gyeplőszárral odahajtottam őket az eke elé. Két láncsal volt az eke a taligához kötve. Apám megmondta, hány szemmel akasszam be. A lánc egyik felén volt az *uborka*, amivel lehetett szabályozni, szélesebbet vagy keskenyebbet fogjon az eke. Azt is megmondta, hogy azon ne állítsak semmit. Soha nem dicsért meg, elég volt, ha megsimogatta a fejem. Ahogy a szántás után is megtette. Abból tudtam, hogy jól dolgoztam.

A lovak egyik éjjel összerúgtak. Csillag eltörte Lenke lábát, úgyhogy le kellett vágni, mert a lónak nem forr össze a csontja. A következőnek Bunkó volt a neve a nagy fejről. Csillaggal együtt eladta, és megvette az új Sárít és a Gidrát.

Apám nem sokáig gazdálkodhatott a saját földjén, mert nem bírta fizetni a sok adót meg a többit. Volt egyszer kilenc süldőnk. Mire meghíztak volna, azokat is elvitték. Ötvenkettőben vagy ötvenháromban újra csirás lett a rácegresi állami gazdaságban. (Azok is vele mentek, akikkel együtt dolgozott a gróf istállójában.)

Később újra lett egy szép lovunk, a Játék. Nagyon játékos volt és a kabátokat szerette széjjelszedni. Mondom apámnak: „Ezt nem adjuk oda a téesznek!” (Akkor már lehetett tudni, mi készül.) „Elviszem Játékot a nagydorogi vásárba.” Tizennyolc éves voltam akkor. Alig, hogy megálltam vele a lovak között, 3500 forintért elvitték.

Ötvennégyben történt: az iskolából mentem hazafelé, hatodikos voltam. (Akkor is rendezkedtek a faluban a végrehajtók, vittek mindent. Nem törődtek azzal, hogy marad-e az embereknek valami.) Pálfán akkor a tanácsháza mögött volt a falu jégverme. Oda volt kikötve a tehenünk! Gyerekfejjel arra gondoltam, biztosan megszökött. Eloldoztam és hazavezettem. Az egész család otthon sírdogált. Amikor megláttak, apám beküldte anyámat: „Hozz hamar egy karéj zsíros kenyeret, tölts valamibe vizet!” Aztán hozzám fordult: „Fiam, vidd el a... már nem emlékszem a tehen nevére legeltetni. Sötétedés előtt haza ne gyere!” Arról egy szó se esett, hogy miért. Keresték a tehenet, jöttek többször, de addigra

én már az erdőben legeltettem. Este, amikor hazahajtottam, mihozzánk nem mertük bekötni, egy hónapig az unokanővéreméknél bújtattuk. Szükségünk volt nagyon a tejre, öten voltunk testvérek. Addig nem mertük otthon tartani, amíg nem íráthattunk passzust, azaz marhalevelet. A nővérem barátnője, akinek az apja ugyanúgy cseléd volt egykor, mint a miénk, a tanácsházán dolgozott és elintézte.

A grófra emlékszek, rendes ember volt. Gyerekként se tudtam megelőzni a köszönésben. Akármikor összetalálkoztunk, kalapot emelt: „Jónapot kívánok!” A kastélyból a falu legkisebb házába tették.⁶ Nem ment el Pálfáról, azt mondta, ez az ő faluja Ott is van eltemetve. A felesége nem Pálfán halt meg. Három fiuk született. Kettő a háborúban halt meg. Sándor huszártiszt volt; amikor lelőtték a lováról, a katonái – nem törődve azzal, milyen sortüzet kapnak – bementek érte a tűzvonalba. Kihozták, de akkor már nem élt. Olyanforma időse volt, mint apám. Alfréd nem volt háborúban.

A gróféknak két lányuk is volt: Gabriella és Paula.⁷ Paula férje, Béri is harcolt az oroszok ellen, aztán a Szabad Európánál dolgozott; szüleim mondták, amikor hallgatták a rádiót: „Most a Paula férje beszél.” Paula ötvenhatig kőművesek mellett volt segédmunkás Pesten. Akkor Béri repülőgépet küldött a családjáért; a repülő valahol Zala megyében szállt le, és elvitte Paulát és a gyerekeket: Bálintot, Balázst és Beát. (Ezeket hallomásból tudom.)

Pálfán nem jártak orosz tankok ötvenhatban. Az volt a szerencséje a falunak, hogy Hatala Karcsi⁸ lett a nemzeti bizottság elnöke. Voltak ugyan egypáran, akik a tanácselnököt ki akarták végezni, de Karcsi határozottan azt mondta: „Itt nem végzünk ki senkit!” Nem is végeztek. A tanácselnök kalapját valóban átlőtték, de nem géppisztollyal, hanem egyszerű puskával. Ötvenhétben aztán Karcsit a tanácselnök tizenegy évre leültette. (Így köszönte meg neki az életét.) Karcsi magára vállalta az *egészet*, mert a többiek mind nős emberek voltak. Szabadulása után nem jött vissza Pálfára, nem emlékszek, hogy egyszer is hazalátogatott volna. Egy ideig Vajta–Cece között egy tanyában lakott, utána költözött Kisszékelybe. A bátyja szokott elmenni hozzá.

Amikor egy kicsit talpra álltunk, apám újra belevágott az egyéni gazdálkodásba. A maga ura akart lenni. Sajnos, nem sikerült neki, mert nemsokára megkezdődött nálunk is a téesz-szervezés. „Látom, szép karórája van – fordult apám az agitátorhoz, aki a simontornyai börtgyárból jött. – Ideadná egy pillanatra?” A szervező gyanútlanul lecsatolta csuklójáról az órát és átadta apámnak.

„Akkor én ezt most elteszem” – mondta apám, és az órát zsebre vágta.

A küldött vendég igencsak meglepődött: „Hogy-hogy? Csak úgy el akarja...?”

„Ahogy maguk is el akarják venni mindenemet!”

Azzal be is fejeződött a meggyőzés a kollektív gazdálkodás előnyeiről, az órát persze apám visszaadta, és örülhetett, hogy ezt a tréfát megúsza.

Azután szigorúbb szervezők jöttek, viccelődésről már szó se lehetett. Apámat elvitték, két napig azt se tudtuk, hol van. Hiába ment be anyám érdeklődni a tanácsházára, elküldték. Közben folyt a szervezés. Mindenkinek lejátszották

a nótáját a tanácsháza tetejére fölszerelt hangszórón, aki aláírt. Egyszer apám nótáját hallom! Megörültem nagyon, és szaladtam anyámhoz: „Jön apám haza!” Bemondták a nevét is. Azért vitték be őtet, mert mindenki arra hivatkozott, hogy majd akkor ír alá, ha Farkas Feri is aláír.

Semmit se mondott arról a két napról! Talán megtiltották neki, hogy beszéljen. De össze volt törve nagyon... lelkileg.

Megszerette addigra a gazdálkodást. Mindenünk megvolt, ami szükséges... a vetőgépen kívül minden. A téeszben állattenyésztési brigádvezető lett. Én pedig elmentem Simontornyára a BELSPED-hez. Azért oda, mert nem akartam belépni a téeszbe. De aztán nemsokára panaszkodni kezdtem apámnak, ha otthon voltam, mert nehéz volt a munka. Nemcsak a lovakat kellett hajtani, hanem rakodni is. Mindent, amit a TŰZÉP forgalmazott: szenet, cementet, sódert, meszet... Ha a vasutasnak nem vittünk egy-két üveg sört, úgy állította be a vagon, hogy széllal szemben dobálhattuk az oltatlan meszet. Olyankor az embernek a taknya, nyála egybefolyt.

„Fiam, gyere haza takarmányosnak”, mondta egyszer apám. Hazamentem. A téesznel alá kellett írnom három évet; a bevonulásig ott dolgoztam. Száz tehénnek mi hordtuk az ennivalót meg alájuk szalmát. Belspedes koromban kitanultam a lóhajtás minden csínját-bínját. Ha például nem akart menni a ló, akkor egy *ekkoricska* oltatlan meszet tettünk a farka alá. Utána öleg volt megfogni! Voltak durvább trükkök is.

Aztán elvégeztem a három hónapos traktorista iskolát, a téesz állta a költségét, és járt a fizetésem is. Attól fogva MTZ 50-es traktorral hordtam a takarmányt.

Győzködtek apámat, hogy lépjen be a pártba. Volt egy kikötése: belép, ha engem nem visznek el katonának. Aláírt, de egyetlen gyűlésre se ment el, mert szegény júniusban meghalt, engem pedig novemberben bevonultattak. Így tartották meg a szavukat.

A határország laktanyája akkor épült Lentiben, ezért a kiképzésünk Kiskőrösön volt. A tüzérlaktanyában szállásoltak el bennünket. A szakaszparancsnok utasítására egyszer a „kié a vár?” játékot játszottuk. A legjobb haverommal voltunk fönt, akit letaszítottunk, az már nem próbálkozott újra. Egyszer aztán váratlanul ő taszított le engem. A térdkalácsom kifordult, a lábam eltörött térd alatt meg boka fölött. Sátorlapon vittek be a lakanyába, ami úgy tíz kilométerre volt a gyakorlótértől. Ahányat léptek a katonatársaim, én annyit jajgattam. Amikor már a betegszobában feküdtem, bejött egy tüzér, és le akarta húzni vadozatúj csizmámat a törött lábamról. Éppen akkor lépett be a parancsnok: „Mit csinál, maga marha?!” „Megmentem a csizmát.” „Ne a csizmát mentse meg, hanem ennek az embernek a lábát!”

Kiskőröstől Kecskemétig négy órára volt szüksége a mentőnek. Szegény soförgyerek nem győzte javítani útközben az autót. Fűtés se volt a kocsiban, engem pedig csak alsónadrágban eresztettek el, majd megfagytam.

Egy hónap múlva hozták a papírt: levágják a lábam, írjam alá. Az volt a szerencsém, hogy a századparancsnok sebészorvos volt. Meglátogatott, és azt

mondta: „Ne írja alá! A jövő héten elviszik Zalaegerszegre, ott majd segítenek magán.” Egy hónap múlva ott is hozták a papírt. A százados saját kocsiján elvitt Pestre, a Korvin Ottó kórházba. Sima katona egy se’ volt ott. Azt mondta a főorvos, nem maradhatok. „Engedje meg, hogy kivigyem a katonát a Déli pályaudvarra” – kérte a százados. Nem tud fölszállni a villamosra.” „Jól van.” Mentünk az autójához, közben azt mondta a százados: „Told le hamar a nadrágod!” Adott gyorsan egy injekciót. Hogy ki húzta föl a nadrágom, ki se, nem tudom. Utólag tudtam meg, a százados visszaszaladt az oltás után és jelentette: „A katona összeesett a kocsi mellett.” Így a kórház már nem tagadhatta meg a fölvételemet. Ott mentették meg a lábamat. Csak annak a kórháznak volt olyan gyógyszere, ami megindította a mézsképződést. Nem akarok hazudni, valamikor augusztusban történt ez. Szeptember 13-án gipsz nélkül jöttem ki a kórházból.

A százados a leszerelésemet is elintézte. Október közepén jelentkeztem a paksi kiegészítő parancsnokságon. A parancsnok nézegette a papírjaimat, aztán megkérdezte: „Vissza tud jönni holnapután? Nem érek rá most magával foglalkozni.” Két nap hiányzott ahhoz, hogy kilegyen a tizenegy hónapom. Ugyanis aki nem töltött le legalább tizenegy hónap katonaidőt, 20 százalékot levontak a keresetéből. A parancsnok azért küldött el, hogy meglegyen a szükséges szolgálati idő!

Megtudtam, hogy szereti a sört. (Akkor még a Marx téren a Béke szállóval szemben, nem messze a kiegtől volt egy kocsmá.) Két nap múlva, amikor végeztünk, megkérdeztem: „Százados elvtárs! Egy sörre?” „Elfogadom.” „Köszönöm”, mondtam neki, amikor fölemeltem a poharat. „Mit köszön?” Úgy csinált, mintha nem tudná, mit köszönök.

A Szigetben (a két víz, a Sió és a Sárvíz között) volt egy istálló, oda hajtották ki apámék az üszöket. Apám kérte a munkatársait, hogy mindenki hozza magával a kutyáját. (Ha megindul egy borjú vagy az egész *fóka*, [falka] azt kutyák nélkül nem lehet megállítani.)

Az elnök elkezdett kiabálni: „Ki volt az a marha, aki a kutyákat iderendelte?” Apám ezt annyira a szívére vette, hogy mentőt kellett hívni hozzá. Agyvérzést kapott, nem gyógyult ki belőle.

Anyámmal jártunk látogatni a kórházba. Amit addig kerestem és félretettem, elhordtuk a doktoroknak. Amíg vittük a pénzt, addig lehetett segíteni. Amikor elfogyott, már nem volt remény. Kértem a főorvos urat: „Annyit tegyen meg, hogy mentővel szállítsák haza. Azt szeretnénk, ha otthon halna meg.” A főorvos rám förmedt: „Mit gondol?! A kórház nem fuvarozó vállalat!”

Erőt vettem magamon, és elmentem a téeszelnőkhöz; Pálfán akkor még csak neki volt autója. „Nem tudom, hogyan, de apámat haza kéne hozni.” (Érezhette, hogy apám halála az ő bűne. Lehet, hogy megszólalt a lelkiismerete.) Megígérte, hogy intézkedik. „Majd találkozunk a kórháznál.” (Minket is elvihetett volna, de anyámmal busszal mentünk Szekszárdra.)

Az elnök is odaért nemsokára. A kórházban ott előttünk úgy leszúrta a főorvost, mint a pöngös malacot. (Jól feküdt, akkor már kétszer volt Kádár Pálfán.)

„Ha öt percen belül nem indul a mentő, megyek a pártbizottságra, te pedig rögtön takarodsz innen!” (Nem tudom, tegezték-e egymás azelőtt.) A mentő hazavitte édesapámat, anyámmal mi is hazaértünk. Ez szerdán történt, péntekig élt.

Ezúton is köszönöm Cserna Anna nyugalmazott főlevéltárosnak a visszaemlékezés kéziratához fűzött észrevételeit. G. I.

JEGYZETEK

1. A családi archívumban fellelhető adatok alapján Cserna Anna dokumentumokkal igazolta, hogy Apponyi Györgytől származtak a Tolna megyei ág tagjai. A megye egyetlen arisztokrata családjának megalapítója pedig Apponyi Lázár. Tolna Megyei Levéltár Családi iratainak Repertórium IV. Segédletek IV. Családi levéltárak repertórium. Szerkesztő: Cserna Anna. Szekszárd, 2002, Tolna Megyei Önkormány Levéltára.
2. Hőgyészre „nem egy alkalommal jött valamennyi telepes, hanem fokozatosan, kisebb-nagyobb csoportokban... már az 1720-as évek elejétől kezdve” írja Várnagy Antal községtörténeti monográfiájában. A honfoglalók Németország különböző vidékeiről érkeztek, és csak a Tolna megyei településen találkozáva váltak új népcsoporttá. Várnagy Antal: *Hőgyész községtörténeti monográfiája*. II. rész. Hőgyész Nagyközség Önkormányzata, 1998.
3. „Ő az utolsó A Hőgyézi Uradalomban, de már nem Hőgyészen lakott... Bécsben kötött házasságot 1908-ban Aglea Windisch-Graetz-cel. ... katonai pályára készült, és az I. világháborúban mint vezérkari tiszt teljesített szolgálatot. Vezérkari alezredesként vonult nyugalomba, de nyugdíjáról lemondott... apja páfai birtokán lett intéző, gazdatiszt. Apja halála után övé lett Pálfa és Rácegres egy része. 1945 után Károly gróf földi élete napjait egy falu végi parasztházban fejezte be Pálfán, minthogy kastélyából kilakoltatták. A páfai köztemetőben helyezték végső nyugalomra. Vele szállt sírba az Apponyi Uradalom utolsó földesura.” Várnagy Antal már idézett monográfiája.
4. „A Dunántúlon az uradalmak legelőre járó fejősteheneinek őrzőjét nevezték így”; *Magyar Néprajzi Lexikon*. Bp., 1979, Akadémiai Kiadó, második (F-Ka) kötet, 325. A gróf teheneit azonban a visszaemlékező szerint nem hajtották ki a legelőre.
5. Pálfán a földosztás 1945. április 10-től április 25-ig tartott. A Földigénylő Bizottság határozata szerint minden családfő kap 3 kat. holdat, a feleség és a gyermekek pedig még egy-egy holdat. Az uradalmi épületeket – a kastély, 6 lakóház, 1 tehénistálló és a magtár kivételével – lebontották, és a bontási anyagot megváltási ár fejében szétosztották. Ulrich Károly: *Pálfa község krónikája*. Pálfa, 1972, Egyetértés Mgt. elnöksége.
6. Illyés Gyula *Ebéd a kastélyban* című könyvéről mond véleményt Gudenus János és Szentirmay László *Összetört címerek. A magyar arisztokrácia sorsa és az 1945 utáni megpróbáltatások. Bevezetés egy szociológiai vizsgálathoz* című könyvében. (Bp., 1989, Piremon Kiadó Mozaik Kiadói Iroda, 46.) „Az öreg gróf – aki a páfai kastély külső személyzeti konyhájában élt feleségével, a volt hercegkisasszonnyal, valamint egykori kedvesével, az egyszerű kis gépírónővel, hadiözeveg menyével és unokájával – meghívta az író ebédre. E látogatásról s főleg az arisztokráciáról alkotott meglehetősen felszínes véleményét írja le a könyvben, mely messze elmarad az 1936-ban született kitérő szociográfiája, a *Puszták népe* mélységétől. Illyés elfogultan, helyenként gúnyos hangulatoktól írt az arisztokráciáról. Pedig a mű írásakor, 1961-ben már tudhatott az egyébként nemcsak e réteg tagjait ért megaláztatásokról, amelyekről azonban nem esik szó a könyvben, még utószóként sem.”
7. Apponyi Károly „két fia (Géza és Sándor) a II. világháború áldozatai lettek, Gabriella és Alfréd külföldön élt.” Várnagy Antal már idézett monográfiája.

Bővebben: Gudenus János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*. I. köt., A-J, Bp., 1990, Natura.

8. Ulrich Károly krónikájában hírhedett „fehér könyv”, a megyei tanács által (é. n.) megjelentetett Ellenforradalmi események Tolna megyében című kiadványt idézve és Lakos Gyula tanácselnök elbeszélésének közlésével mutatta be a faluban történeteket: „Október 27-én este 10 óra után az Újtelep felől géppisztoly-sorozatokat lehetett hallani. A lövéseket Csike József tanácselnök lakására adták le. Onnan a párhelyiséghez vonultak a Lenin utcába, itt megismétlődtek a lövések, és behatoltak a párttitkár (Halász István) konyhájába, ahol a bútorokat feldöntötték. Utána lövöldözve a róm. kat. templom felé vonultak. Több házba bezörgettek, és felszólították a lakókat, hogy csatlakozzanak hozzájuk. Másnap, vasárnap délután, 3 órakor a róm. kat. templom előtti téren megválasztották a Nemzeti Bizottságot. A választás után a községi tanácsháza elé vonultak, és követelték a Szabadságharcos Szövetség puskáit. A rendőrszobából kihozott puskákból hiányzott a zárdugattyú. A tanács akkori dolgozóinak sikerült a követelődzőkkel elhitetni, hogy a délelőtti folyamán itt járt rendőrök magukkal vitték azokat Simontornyára. Ebbe a felvonulók belenyugodtak, majd szétszéledtek. A Nemzeti Bizottság hivatalos ténykedése csupán az élelemgyűjtésre korlátozódott. Az összegyűjtött élelmet Budapestre szállították.”

Hatala Károly ügyét 1957. február 15-én tárgyalták Szekszárdon. A vádirat szerint az 1927-ben született asztalossegéd „géppisztollyal belőtt a párttitkár lakásán, amit a bíróság szándékos emberölés kísérletének minősített, és a vádlottat 14 év börtönre ítélte. A Szekszárdi Megyei Bíróság ítéletét a Legfelsőbb Bíróság megerősítette.” Dobos Gyula: *Tolna megye az 1956-os forradalom után*. (Tények és adatok a megtorlásról.) Tolna Megyei Levéltári Füzetek 5. <https://library.hungaricana.hu>

1992. március 14-én Hatala Károly akkor már kisszékelyi lakost 1956-os Emlékéremmel tüntették ki Szekszárdon. *Tolna Népiújság*, 1992. március 16. <https://library.hungaricana.hu>

A Magyar Szabadságharcos Szövetség [MSZHSZ] 1948-ban alakult, és rövid idő alatt tömegszervezetté vált. Üzemi, községi és városi szervezetei a Magyar Kommunista Párt irányítása alatt működtek. Céllövő, motoros, kerékpáros, sí, lovas és ejtőernyős szakosztályai voltak az „aktív politikai felvilágosító munka és öntevékeny mozgalmi élet mellett”. 1954-ben már 3000 sorköteles fiatal képeztek ki járművezetővé a szövetség tanfolyamain. Tolna megyei életképek 12. Sofőrverseny Dunaföldváron. <https://www.wmmm.hu>

Jogutódja 1957-ben a Magyar Honvédelmi Sport szövetség [MHSZ] lett.